

Оксана ГУТИРЯК,

orcid.org/0000-0002-4143-7802

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *hutyryak@ukr.net*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття «міжкультурна комунікація». Констатовано причини актуальності вивчення такої проблематики: феномен мультикультуралізму, міграційні й інтеграційні процеси тощо. Установлено, що здебільшого поняття «міжкультурна комунікація» розглядають крізь призму його складових частин «культура» й «комунікація». У науковій літературі поняття розглядається з боку філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних, лінгвістичних тощо наук. Зокрема, його трактують як здатність здійснювати комунікативну взаємодію в міжкультурних контекстах; як взаємодію культур; як обмін інформацією між носіями різних культур; як синхронну різнорівневу взаємодію на різних рівнях соціокультурної системи. З'ясовано, що термін «міжкультурна взаємодія» розглядають із позиції низки підходів: класичної позитивістської методології, неklasичного методологічного підходу, а також постнеklasичного підходу.

Визначено умови ефективної міжкультурної взаємодії: взаємність, двосторонність, здатність комунікантів розуміти дії, поведінку, слова й жести відповідно до певного загального принципу тлумачення їхніх значень. Визначено, що міжкультурна комунікація може мати міжнаціональний, інтернаціональний, міжцивілізаційний, міжрасовий, міжконфесійний характер. Схарактеризовано основні типи міжкультурної комунікації: міжетнічну, контркультурну, комунікацію серед соціальних класів і груп, комунікацію між представниками різних демографічних груп, комунікацію між міськими й сільськими мешканцями, регіональну комунікацію, комунікацію в діловій культурі тощо.

Доведено важливість формування міжкультурної компетентності в сучасних умовах. На основі аналізу наукової літератури визначено складові частини міжкультурної компетентності: аналітичну, емоційну, креативну й поведінкову компетенції.

Ключові слова: культура, комунікація, компетенція, компетентність, міжкультурна комунікація, міжкультурна компетентність.

Oksana HUTYRIAK,

orcid.org/0000-0002-4143-7802

Ph.D. in Philology,

Associate Professor at the Department of Language and Intercultural Communication

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *hutyryak@ukr.net*

INTERCULTURAL COMMUNICATION: TO THE DEFINITION OF NOTION

The article deals with the analysis of different approaches to the definition of a notion "intercultural communication". The reasons of relevance of this problem study: phenomenon of multiculturalism, migratory and integration processes have been stated.

It has been determined that the notion of intercultural communication is mostly considered through its components "culture" and communication". In scientific literature this notion is regarded from the philosophical, psychological, sociological, pedagogical, linguistic points of view. In particular, it is interpreted as an ability to make communicative interaction in multicultural contexts; as an interaction of cultures; as an exchange of information between different cultures carriers; as synchronous multilevel interaction at different levels of socio-cultural system. It has been determined that the term "multicultural interaction" is considered from the position of several approaches: classic positivistic methodology, non-classic positivistic approach and post non-classic approach.

Conditions of effective multicultural interaction: mutuality, bilaterality, the communicator's ability to realize deeds, behavior, words and gestures according to certain general principle of interpretation of their meanings have been determined. It has also been defined that intercultural communication may have international, multicultural, intercivilizational, interracial, interfaith character. The main types of intercultural communication: interethnic, countercultural, communication between social classes and groups, communication between representatives of different demographic groups, communication between urban and rural people, regional communication, business communication have been characterized.

The importance of intercultural competence in modern circumstances has been proved. On the grounds of scientific literature analysis the components of intercultural competence: analytical, emotional, creative and behavioral have been determined.

Key words: culture, communication, competence, intercultural communication, intercultural competence.

Постановка проблеми. Культура є невід’ємною частиною духовного і матеріального розвитку людини, соціальних груп та, врешті, цілих народів. Упродовж століть вона впливала на суспільний розвиток, задавала вектор духовного життя суспільства. Культура з’являлася скрізь, де виникала потреба покращення людського життя шляхом створення матеріальних артефактів. Культура мала вплив й на духовне життя засобами мистецтва, групових та національних символів, традицій, звичаїв, віри, системи цінностей, які формувалися упродовж століть. Найістотнішим складником культури є мова.

Кожна суспільна група, кожен етнос, кожна нація творить власну культуру, відмінну від інших культур. Відтак виникає потреба порозуміння між представниками різних культур, пошуку певних спільних символів, загальних принципів розкодування їхніх значень, тобто ефективної міжкультурної комунікації.

Аналіз наукових джерел та літератури. Дослідження проблем, що стали фундаментальними для міжкультурної комунікації, почало здійснюватися задовго до її інституалізації. Зокрема, означена проблематика стала предметом досліджень Г. Ляйбница, Й. Гердера, В. фон Гумбольдта, О. Потебні, В. Вундта й інших.

Сучасні лінгвісти, соціологи, філософи, педагоги, психологи також ґрунтовно опрацьовують проблематику міжкультурної комунікації. Зокрема опрацьовуються питання сутності цього феномену, його мети, шляхів формування тощо. Так, названі питання опрацьовуються в роботах І. Бахова, Н. Булави, Б. Слющинського, Є. Фалькової та інших.

Однак у сучасній науці немає однозначного визначення поняття «міжкультурна комунікація». Воно розглядається з боку різних наук.

Мета статті – розглянути різні підходи до трактування поняття «міжкультурна комунікація».

Виклад основного матеріалу. Актуалізація досліджень міжкультурної комунікації пов’язана із феноменом мультикультуралізму, який вийшов на арену на зламі ХХ–ХХІ століть. Це явище виникло внаслідок міграційних та інтеграційних процесів, що відбуваються на різних рівнях суспільного життя. Можливість безпосереднього ознайомлення з іншими культурами викликає необхідність уміння орієнтуватися у них, здатності до міжкультурної комунікації.

Міжкультурна комунікація у дослідженні Б. Слющинського трактується важливим проблемним полем. Поняття «міжкультурна комунікація» дослідник розглядає крізь призму його складових – «комунікація» і «культура». Куль-

тура, на його переконання, – це «сукупність соціальних норм і цінностей, що склалися історично і притаманні конкретній суспільній системі». Натомість «комунікація – це специфічна норма взаємодії людей з передачі інформації від людини до людини, яка здійснюється за допомогою мови та інших знакових систем». Відтак автор стверджує, що міжкультурна комунікація є здатністю здійснювати ефективну комунікативну взаємодію у міжкультурних контекстах; це «взаємодія «культури» двох суб’єктів <...> або індивіда з групою (групи з групою), в результаті якої відбувається пристосування одних ціннісних орієнтацій та норм поведінки до інших, їх взаємовпливи, поглинання чи витіснення і зміна одних іншими» (Слющинський, 2016: 83–85).

На переконання Н. Булави, міжкультурна комунікація є соціальним феноменом, сутність якого полягає у «конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами у межах чітко визначеного просторово-часового континууму» (Булава, 2016: 55).

М. Гузикова й П. Фофанова уважають, що міжкультурна комунікація – це обмін інформацією, що здійснюється носіями різних культур, при цьому той факт, що комуніканти є носіями різних культур, значним чином впливає на їхню комунікацію і певним чином визначає її хід (Гузикова, Фофанова, 2015: 8).

Аналіз міждисциплінарного дискурсу феномену міжкультурної комунікації дав змогу О. Максимович сформулювати таку дефініцію: це «процес синхронної взаємодії на мікро-, мезо- та мікросоціальному рівні, який зумовлюється індивідуальними та суспільними потребами, цінностями та настановами та виявляється на когнітивному, емоційному та діяльнісному рівнях тієї чи іншої соціокультурної системи (соціуму в цілому чи окремих соціальних груп, регіональних спільнот тощо)» (Максимович, 2017: 88).

Вітчизняний дослідник І. Бахов стверджує, що термін «міжкультурна комунікація» варто розглядати з позиції низки підходів. В основі першого підходу лежать основні положення класичної позитивістської методології, що використовує системний метод та обґрунтовує концепцію інформаційного суспільства. Другий підхід ґрунтується на когнітивній моделі суб’єкт-об’єктних відносин, у межах яких комунікація виокремлюється як особливий онтологічний об’єкт. В основі методології цього підходу – методи герменевтики, критичної рефлексії, раціональної реконструкції. В основі третього підходу – зведення природи соціального

до суб'єкт-об'єктних відносин. З боку такого підходу суспільство трактується як мережа комунікацій, а комунікації забезпечують можливість для самовідтворення суспільства. Отже, комунікація в межах цього підходу розглядається як активне самоорганізоване середовище (Бахов, 2012).

Узагальнення наведених визначень дає змогу констатувати, що міжкультурна комунікація є надзвичайно складним і багатовимірним явищем, який реалізується як на груповому, так і на особистісному рівнях. Комунікантами такого спілкування, як правило, є представники різних культур. Однак спілкування між ними можливе лише за умови, коли вони здатні розуміти дії, поведінку, слова та жести відповідно до певного загального принципу тлумачення їхніх значень.

Важливою умовою міжкультурної комунікації є її взаємність, двосторонність. Якщо це односторонній процес – то це лише форма пропаганди, нав'язування поглядів чи цінностей іншим людям. Тому у міжкультурній комунікації мають бути присутні два активні учасники, дві групи тощо. При цьому міжкультурна комунікація може мати міжнаціональний, інтернаціональний, міжцивілізаційний, міжрасовий, міжконфесійний тощо характер.

Зокрема, Є. Фалькова виділяє такі типи міжкультурної комунікації:

- міжетнічна комунікація або спілкування між особами-представниками різних народів чи етнічних груп;
- контркультурна комунікація, що реалізується між представниками материнської та дочірньої субкультури і виражається у незгоді останньої з цінностями та ідеалами материнської субкультури;
- комунікація серед соціальних класів і груп, яка базується на відмінностях між соціальними групами чи класами певного суспільства;
- комунікація між представниками різних демографічних груп: релігійних, статевовікових, коли спілкування між людьми визначається їхньою приналежністю до певної групи і, відповідно, особливостями культури цієї групи;
- комунікація між міськими і сільськими мешканцями, що базується на відмінностях у стилі і темпі життя у різних місцевостях, на іншому типі міжособистісних взаємин, різної життєвої філософії, що впливають на процес комунікації між цими групами населення;
- регіональна комунікація, що виникає між мешканцями різних областей (місцевостей), поведінка яких в однаковій ситуації може значно відрізнятися;
- комунікація в діловій культурі, яка виникає з причин наявності у різних компаній, підпри-

ємств, організацій низки власних норм і правил, пов'язаних із корпоративною культурою (Фалькова, 2007: 11–12).

Готовність до міжкультурної комунікації не є вродженою якістю. Вона формується у процесі життєдіяльності та виражається у опануванні особистістю міжкультурної компетентності.

Міжкультурна компетентність охоплює:

- знання про культурне різноманіття світу та власного середовища, про цінності, норми та приховані культурні смисли, інформацію яким чином культурні відмінності визначають поведінку людини;
  - знання про причини непорозумінь у вербальному та невербальному спілкуванні (значення слів, тембр голосу, жести) та готовність до з'ясування непорозуміння;
  - знання власних культурних умов та їх вплив на сприйняття інформації та поведінку;
  - здатність до гнучкості поведінки, уміння коригувати поведінку відповідно до культурного контексту, здатність поратися з неоднозначними ситуаціями і проблемами;
  - здатність інтерпретувати, пояснювати прояви іноземної культури в контексті культури рідної;
  - уміння встановлювати та будувати позитивні міжкультурні відносини;
  - здатність до діяльності в міжкультурних групах;
  - здатність діагностувати механізми власних упереджень, переконань і принципів;
  - толерантне ставлення до двозначності та інших людей;
  - повага до різноманітності, готовність до подолання упереджень;
  - пізнавальна допитливість, бажання вчитися, досліджувати культури та здобувати знання від міжкультурних зустрічей (Borza et al., 2018: 79).
- Натомість М. Байрам виділяє такі складові частини міжкультурної компетентності:
- аналітичну компетенцію або розуміння цінностей, практик, вірувань, парадоксів іншої культури і суспільства;
  - емоційну компетенцію, що передбачає здатність до емпатії у різних ситуаціях, інтерес і повагу до інших культур, цінностей, традицій;
  - креативну компетенцію, тобто здійснення синтезу культур, розгляд різноманітних культурних альтернатив;
  - поведінкову компетенцію, яка охоплює не лише володіння мовою, але й вільне використання невербальних кодів, здатність до розв'язання комунікативних непорозумінь, здатність до підтримки міжперсональних взаємин, готовність

давати відсіч транснаціональним викликам, тискові глобалізації тощо (Вугам, 1997).

Висновки. Отже, розмаїття сучасного світу актуалізує проблему готовності кожного індивіда до конструктивної взаємодії та міжкультурного порозуміння. Однак у сучасному науковому дискурсі немає однозначного визначення цього поняття. Його розглядають як здатність здійснювати комунікативну взаємодію у міжкультурних контекстах; як взаємодію культур; як обмін інформацією між носіями різних культур; як синх-

ронну різнорівневу взаємодію на різних рівнях соціокультурної системи тощо.

Процес міжкультурної взаємодії є надзвичайно складним. Тому людина має бути готовою включитися у нього та ефективно реалізувати міжкультурну комунікацію. Для цього у неї має бути сформована низка компетенцій (аналітична, емоційна, креативна, поведінкова тощо). Відтак перспективами наступних досліджень може стати пошук шляхів формування міжкультурної компетентності, зокрема й у студентів закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахов І. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу культур. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 2. С. 34–43.
2. Булава Н. Формування міжкультурної комунікації як необхідної складової мовної підготовки студентів-іноземців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. Херсон : Херсонський державний університет, 2016. Вип. 6. С. 54–59.
3. Гузикова М., Фофанова П. Основы теории межкультурной коммуникации. Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2015. 124 с.
4. Максимович О. Міжкультурна комунікація як предмет міждисциплінарного теоретизування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2017. Вип. 39. С. 85–89.
5. Слющинський Б. Міжкультурна комунікація як регулятор міжособистісних відносин суспільства. *Нова парадигма*. 2016. № 130. С. 82–91.
6. Фалькова Е. Межкультурная коммуникация в основных понятиях и определениях. Санкт-Петербург : Факультет филологии и искусств Санкт-Петербургского государственного университета, 2007. 77 с.
7. Edukacja międzykulturowa – idee, koncepcje, inspiracje / P. Borza, K. Rejman, W. Błażejowski, B. Rejman. Jarosław, 2018. 100 s.
8. Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. Clevedon : Multilingual Matters LTD, 1997. 121 p.

REFERENCES

1. Bakhov I. Mizhkulturna komunikatsiia v konteksti hlobalizatsiinoho dialohu kultur [Intercultural communication in the context of globalization dialogue of cultures]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. 2012. № 2. pp. 34–43 [in Ukrainian].
2. Bulava N. Formuvannia mizhkulturnoi komunikatsii yak neobkhidnoi skladovoi movnoi pidhotovky studentiv-inozemtsiv [Formation of intercultural communication as a necessary component of language training of foreign students]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia "Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia"* – *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Translation Studies and Intercultural Communication"*. Kherson : KhDU, 2016. Vyp. 6. pp. 54–59 [in Ukrainian].
3. Huzykova M., Fofanova P. Osnovy teorii mezhkulturnoi kommunykatsii [Foundations of the theory of intercultural communication]. Ekaterynburh : Izdatelstvo Uralskoho universiteta, 2015. 124 p. [in Russian].
4. Maksymovych O. Mizhkulturna komunikatsiia yak predmet mizhdystsyplinarnoho teoretyzuvannia [Intercultural communication as a subject of interdisciplinary theorizing]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia "Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody"* – *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Sociological research of modern society: methodology, theory, methods"*. 2017. Vyp. 39. pp. 85–89 [in Ukrainian].
5. Sliushchynskiy B. Mizhkulturna komunikatsiia yak rehuliator mizhosobystisnykh vidnosyn suspilstva [Intercultural communication as a regulator of interpersonal relations of society]. *Nova paradyhma – A new paradigm*. 2016. № 130. pp. 82–91 [in Ukrainian].
6. Falkova E. Mezhkulturnaia kommunikatsiia v osnovnykh poniatijakh i opredelenijakh [Intercultural communication in basic concepts and definitions]. SPb : F-t fylolohyy y yskusstv SPbHU, 2007. 77 p. [in Russian].
7. Borza P., Rejman K., Błażejowski W., Rejman B. Edukacja międzykulturowa – idee, koncepcje, inspiracje. Jarosław, 2018. 100 s.
8. Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. Clevedon : Multilingual Matters LTD, 1997. 121 p.